

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Автор статті теоретично обґрунтовує основні аспекти формування педагогічної культури у майбутніх учителів початкової школи; розкриває психолого–педагогічні умови формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи; виокремлює етапи становлення і розвитку педагогічної культури вчителя як суспільно-історичного явища, розкриває сутність загальної структури професійних якостей (психограму) учителя початкової школи. У статті розглядаються принципи підготовки майбутніх вчителів до процесу формування педагогічної культури учнів.

У статті розглядаються питання становлення і розвитку педагогічної культури вчителя як суспільно-історичного явища, серед яких слід автор виділяє чотири етапи: емпіричний (інтуїтивно-практичний); репродуктивний (лінійний за структурою, моністичний за методологією); прагматичний (еклектичний за методологією, плюралістичний щодо підходу) та науковий (рефлексивний).

Автор статті акцентує увагу, що при розробці професіограми вчителя початкових класів слід ураховувати наступні принципи: комплексний підхід щодо вивченні професійної діяльності; цілеспрямоване складання професіограми, підлегле досягненню конкретної практичної мети; диференціація професіографічних характеристик; відображення реального стану професії в конкретних соціально-економічних умовах; облік перспектив й професійного росту; надійність і науковість.

Ключові слова: педагогічна культура, професійно-педагогічна культура, професіограма, принципи.

Актуальність дослідження. У наш час пріоритетна увага у реформуванні вищої освіти в Україні надається підготовці нової генерації педагогічних кадрів, що здатна трансформувати в собі нову освітньо-світоглядну парадигму гуманістичного вознесіння самоцінності особистості вихованця. А такий перехід до нового особистісно-орієнтовного типу освіти неможливий без суттєвого підвищення рівня педагогічної культури студентів, які в майбутньому будуть педагогами.

Слід, зазначити, що педагогічна культура ґрунтується на спеціальному педагогічному утворенні й припускає високий професійний рівень культури діяльності.

До досліджень педагогічної культури зверталися такі вчені, як С. Абдуліна, З. Абросімова, С. Архангельський, В. Бенін, В. Загвязинський, Т. Іванова, І. Ісаєв, Б. Коротяєв, В. Ледньов, В. Нікітенко, Л. Подимова, Ш. Санатулов, В. Сластьонін, Ю. Сенько, В. Тамарін, Н. Фатянова, Е. Шиянов, Н. Шеховська, Г. Щукіна та ін.

Фундаментальне значення для розвитку теорії й практики формування педагогічної культури мають концепції безперервної професійно-педагогічної освіти Т. Браже, Р. Жданова, Ю. Кулюткіна, Н. Нечаєва, Є. Нікітіна, В. Онушкіна, Я. Турбовського, Т. Шамової.

Поняття «професійно-педагогічна культура» визначене І. Ісаєвим, як міра й спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності й спілкування, спрямованих на засвоєння, передачу й створення педагогічних цінностей і технологій [2, С. 34].

У процесі формування професійно-педагогічної культури вчений виділяє одну з головних тенденцій – тенденцію, що розкриває залежність формування професійно-педагогічної культури від ступеня розвитку професійної свободи особи, її творчої самореалізації в педагогічній діяльності, у виборі її стратегії й тактики.

У підході І. Ісаєва зазначена тенденція знаходить своє практичне вираження в реалізації таких принципів як принцип індивідуалізації й диференціації формування педагогічної культури; професійно-педагогічної спрямованості цілісного педагогічного процесу; суперечливої єдності наукової й педагогічної діяльності [2, с. 133-135].

Серед психолого–педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури, виділених І. Ісаєвим, найбільш значимими для нашого дослідження, ми вважаємо, формування індивідуально-творчої концепції професійно-педагогічної діяльності викладача, що припускає усвідомлення педагогічних цінностей і технологій; формування інноваційного середовища й включення викладача в процес створення, засвоєння й впровадження педагогічних нововведень; впровадження варіативних форм підвищення професійно-педагогічної та естетичної культури, орієнтованих на розвиток педагогічної свідомості й самосвідомості, педагогічного мислення й рефлексії, педагогічних здібностей і вмінь; диференціацію й індивідуалізацію формування загальної культури викладача.

Говорячи про формування педагогічної культури учителя слід зазначити, що остання залежить від суперечливого характеру сучасної теорії організації освітнього процесу у навчальному закладі де отримує освіту майбутній фахівець, наявності неоднозначних підходів до визначення категорій «культура» та «особистість» в науці, існування різних точок зору щодо визначення факторів і умов розвитку особистості та її ролі у професійній діяльності.

На підставі нашої уяви щодо педагогічної культури майбутнього фахівця як фундаментальних характеристик його особистості які відображають двобічні відносини між людиною й соціально-педагогічним середовищем, слід виділити основні положення:

- усвідомити зміст, внутрішню структуру й функції такого складного й багатоаспектного поняття, як педагогічна культура, можливо лише

у процесі міждисциплінарного його вивчення, у результаті чого цілісне явище можна розглянути з різних позицій;

- педагогічна культура є динамічно розвиваючимся явищем, тощо. У відповідні історичні періоди відбувається деяка модифікація її змісту і функцій, яка викликана реакцією особистості педагога на зміни педагогічної ситуації;

- маючи здатність до розвитку й відображенню у особистісних структурах педагога особливостей культури певного народу, менталітету, рівня розвитку педагогічної теорії у конкретному суспільстві, педагогічна культура зберігає свої базові ознаки, які є інтернаціональними: 1) систему духовно-світоглядних, ціннісних, комунікативних й діяльнісно-технологічних компонентів, які об'єднані свідомістю педагога й мають творчий характер і виконують випереджаючу роль по відношенню до рівня розвитку педагогічної теорії, суспільства, середовища; 2) культурологічну самореалізацію особистості викладача в саморегулюючому процесі організації розвиваючого навчання, сповненому життєвим змістом; 3) відображенні цілісності особистості педагога, якості його особистісних й професійних компонентів, які сформувалися в результаті саморозвитку й впливу зовнішніх дій освітнього середовища.

Вищезазначене дозволяє нам проникнути у суть складного явища у змістовному, функціонально-діяльнісному, індивідуально-особистісному планах й демонструє можливості культури виступати умовою й показником якості освітнього процесу.

На наш погляд, аналізуючи зазначене вище, з метою становлення і розвитку педагогічної культури вчителя як суспільно-історичного явища слід виділити чотири етапи:

I - **емпіричний** (інтуїтивно-практичний) – найбільш тривалий (від зародження людського суспільства до появи соціальних інститутів, що здійснюють навчання). На цьому етапі дидактична культура перебуває на рівні первісного синкретизму. Конструктивна функція на цьому етапі

здійснюється шляхом проб і помилок, профілактична – у вигляді табу, у спілкуванні – тверді форми, авторитарні методи;

II - репродуктивний (лінійний за структурою, моністичний за методологією) – від появи соціальних інститутів, що здійснюють навчання до появи дидактики як теорії. Зберігається домінуюча роль конструктивної й профілактичної функцій, при цьому конструктивна функція втілюється в різних теоріях і концепціях навчання;

III - прагматичний (еклектичний за методологією, плюралістичний щодо підходу) – становлення дидактики як науки. Дидактична культура залишається складним явищем, що приводить до широкого плюралізму, безлічі позицій, найчастіше протилежних, при цьому підходи з наукового погляду представлені слабо. Плюралізм задає інновації, які суперечливо впливають на дидактичну культуру. На цьому етапі спостерігається ріст інновацій, зміна соціальних відносин, криза культури, криза наступності поколінь.

Протиріччя в розвитку дидактичної культури проявляються найбільш чітко, тому на перший план виступає деструктивна функція культури. У сучасних соціально-економічних умовах на цьому етапі проблеми професійно-педагогічної культури в широкому сенсі виходять на перший план й рефлексуються провідними вченими в цій галузі як необхідний компонент рішення загальносоціальних проблем. Цей етап у методологічному плані збігся з історичним етапом розвитку суспільства.

Конструктивна функція при цьому підсилюється, але вона не реалізується в системі, що знаходить вираження в різноманітті підходів, визначень, технологічних систем, однак відсутній стабільний «вектор руху». Це приводить до виникнення своєрідної «моди» на ті, або інші педагогічні інновації;

IV - науковий (рефлексивний) – системно-методологічний за підходом, що реалізує науковий рівень дидактики, і інтегративний у діяльності. Слід зазначити, що естетична культура особистості

відрефлексована як феномен. На цьому етапі інтегруються всі 4 функції культури.

Зазначені етапи виділені нами за рівнем усвідомлення й побудови педагогічної діяльності.

Дидактичні аспекти підготовки вчителів початкових класів досліджувала Л. Подимова, яка вважає, що «одним зі шляхів удосконалювання підготовки вчителя є створення на основі професіографічного вивчення оптимальної моделі педагогічної діяльності» [3, С.36]. Професіограма вчителя визначає загальний обсяг і науково обґрунтоване співвідношення суспільно-політичних, соціальних і психолого-педагогічних знань, а також програму педагогічних і методичних умінь й навичок, необхідних майбутньому вчителю.

При розробці професіограми вчителя початкових класів слід урахувати наступні принципи: комплексний підхід щодо вивченні професійної діяльності; цілеспрямоване складання професіограми, підлегле досягненню конкретної практичної мети; диференціація професіографічних характеристик, що відбивають типові й специфічні ознаки професії; відображення реального стану професії в конкретних соціально-економічних умовах; облік перспектив й професійного росту; надійність і науковість (професіограма розробляється на основі системного, особистісного й діяльнісного підходів).

Розробка професіограми вчителя початкових класів має здійснюватися за наступною програмою:

1. Вивчення діяльності вчителів початкових класів у школі: вивчення предмету й мети діяльності, вимог до результатів праці, вимог до рівня професійної компетентності;
2. Вивчення організації професійного навчання студентів у педагогічному навчальному закладі: вивчення документації, навчально-методичного забезпечення й програм навчання, аналіз занять;
3. Розробка програми навчання студентів педагогічних навчальних

закладів на основі розробленої професіограми;

4. Експериментальна перевірка програми професійного навчання студентів.

Загальну структуру професійних якостей (психограму) учителя початкової школи можна представити в такому виді:

- Високі моральні якості сучасного вчителя .
- Педагогічна спрямованість особистості як інтегральна якість, що включає у свою підструктуру інтерес і схильність до педагогічної праці, любов до дітей і орієнтацію на розвиток особистості учня.
- Педагогічні здібності, зокрема, дидактичні, академічні, перцептивні, організаторські, експресивно-мовні, комунікативні, рефлексивні, управлінські, вольові (авторитарні), акторські (елементи), сугестивні, проєктивні, конструктивні, творчі й деякі інші.
- Педагогічна самосвідомість майбутнього учителя як комплекс понять про себе й свою професію, самооцінювання, визначення власних цілей і перспектив.
- Ряд загальнолюдських якостей, що здобувають у педагогічній діяльності й мають професійно важливе значення (терплячість, витримка, наполегливість, доброта, чуйність, чуйність, принциповість та інші).
- Індивідуальний стиль діяльності в його оптимальному для особистості варіанті, що припускає найкраще використання власних сильних сторін і компенсацію слабких.

Таким чином, з огляду на те, що психограма вчителя початкових класів (включає психологічні вимоги до фахівця, а також особистісні й психофізіологічні якості), вивчена досить добре, то слід більш детально звернутися до розгляду дифеніції «дидактична підготовка».

На думку Л. Подимової, «дидактична підготовка – це підготовка вчителя до оптимальної організації процесу навчання. Очевидно, що вона повинна враховувати всі компоненти процесу навчання: соціально-детерміновані цілі навчання, зміст, знання про структуру процесу навчання

й зв'язки між компонентами педагогічної системи, про протиріччя які виникають у процесі навчальної діяльності, принципи, методи, види навчання та їх психолого-педагогічне обґрунтування, форми організації навчання, оцінку результатів певної діяльності» [138; 40].

На наш погляд, основними принципами підготовки майбутніх вчителів до процесу формування педагогічної культури учнів є:

1. Принцип особистісної орієнтації, що полягає в гнучкості змістовної частини блоків підготовки майбутніх фахівців, обліку потреб і особистісних орієнтації в питаннях розвитку естетичної культури особистості що відображено в змісті фахової підготовки;

2. Принцип культуровідповідності, що полягає в переважній орієнтації на виявлення й засвоєння традицій культури на державному рівні в галузі естетично-культурного розвитку особистості;

3. Принцип діяльнісного підходу до процесу організації підготовки, а саме організація фахової підготовки в напрямку діяльності самовизначення, як інструментарій якої ми розглядаємо рефлексію й діалогічне спілкування.

Форми фахової підготовки майбутніх вчителів до здійснення діяльності щодо формування професійної культури особистості вибираються на основі принципів, описаних вище (а саме, принципу особистісної орієнтації й діяльнісного підходу), а також з урахуванням виявленої специфіки педагогічної діяльності. Таким чином, оскільки процес самовизначення будується на основі усвідомлення норм певної діяльності й співвіднесення їх із потребами, то слід говорити про використання майбутнім фахівцем вмінь рефлексивного самоаналізу, а також діалогічних умінь (для розуміння іншої культури, духовного світу іншої особистості тощо).

Висновки. Незважаючи на різні підходи до пояснення суті та змісту педагогічної культури, вона покликана створювати оптимальні умови для розв'язання практичних завдань і є процесом комплексного впливу на особистість, на формування її загальної культури.

Список використаної літератури

1. Барабанщиков А.В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов // вопросам про сущность педагогической культуры. // А.В. Барабанщиков. – Советская педагогика: Просвещение. – 1981. – № 1. – С. 71-78.
2. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И.Ф. Исаев. – М. – Белгород: БГПИ. –1993. – 219 с.;
3. Подымова Л.С. Дидактическая подготовка учителей начальной школы в системе высшего педагогического образования: Дисс. ... канд. пед. наук. / Л.С. Подымова. – М., – 1983. – 184 с.

Пилипенко Н.В. Основные аспекты формирования педагогической культуры у будущих учителей начальной школы.

Автор статьи теоретически обосновывает основные аспекты формирования педагогической культуры у будущих учителей начальной школы; раскрывает психолого-педагогические условия формирования профессионально-педагогической культуры будущих учителей начальной школы; выделяет этапы становления и развития педагогической культуры учителя как общественно-исторического явления, раскрывает сущность общей структуры профессиональных качеств (психограмму) учителя начальной школы. В статье рассматриваются принципы подготовки будущих учителей к процессу формирования педагогической культуры учащихся.

Ключевые слова: педагогическая культура, профессионально-педагогическая культура, педагогическая культура, профессиограмма, принципы.

Pylypenko N. Key aspects of pedagogical culture future primary school teachers.

The article substantiates basic theoretical aspects of pedagogical culture of primary school teachers; reveals the psychological and pedagogical conditions of professional pedagogical culture of primary school teachers; distinguishes stages of and development of pedagogical culture of the teacher as a socio-historical phenomenon reveals the essence of the overall structure of competencies (psychogram) primary school teacher. In the article the principles of training future teachers in the process of formation of pedagogical culture of students.

Key words: *pedagogical culture, professional and pedagogical culture, pedagogical culture, psychogram principles.*